

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У НАРОДНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

У зв'язку з ускладненням умов діяльності суб'єктів господарювання урізноманітнися процес управління фінансами як на макро-, так і на мікрорівні. Завдяки фінансам, як системі економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розвитком і використанням грошових коштів, контролюється обіг капіталу. Основним джерелом інформаційного забезпечення управління грошовими потоками на підприємствах є система обліку, результати аналізу та контролю операцій, пов'язаних з безготівковими розрахунками, оскільки саме безготівкові розрахунки є ланкою, що сполучає кожний суб'єкт господарської діяльності з оточуючим ринковим середовищем, державними фінансами та дозволяє брати участь у процесі виробництва, розподілу та споживання.

В связи с осложнением условий деятельности субъектов ведения хозяйства разнообразил процесс управления финансами как на макро-, так и на микроуровне. Благодаря финансам, как системе экономических отношений, связанных с формированием, развитием и использованием денежных средств, контролируется обращение капитала. Основным источником информационного обеспечения управления денежными потоками на предприятиях является система учета, результаты анализа и контроля операций, пов'язаних с безналичными расчетам, поскольку именно безналичные расчеты являются звеном, что соединяет каждый субъект хозяйственной деятельности с окружающей рыночной средой, государственными финансами и позволяет принимать участие в процессе производства, распределения и потребления.

In connection with complication of terms of activity of subjects of manage the process of financial management diversified both on makro- and on a microlevel. Due to finances, as to the system of economic relations, related to forming, development and use of money, capital circulation is controlled. The basic source of the informative providing of management money streams on enterprises is the system of account, results of analysis and control of operations, pov'yazanikh with cashless calculations, as exactly non-cash settlements are a link, that every subject of economic activity connects with a market environment, by state finances and allows to take part in the process of production, distributing and consumption.

Постановка проблеми та аналіз останніх джерел і публікацій.

Актуальність дослідження проблеми розвитку системи безготівкових розрахунків в народному господарстві зумовлена суперечливим характером нормативних документів, а також рівнем розробок окремих теоретичних і практичних аспектів методології обліку безготівкових розрахунків.

Проблеми розвитку системи безготівкових розрахунків розглядалися в роботах ряду як вітчизняних (М. Білухи, І. Бланка, Ф. Бутинця, С. Голова, В. Горелкіна, В. Завгороднього, А. Кузьмінського, А. Мазаракі, Є. Мниха, В. Сопка та ін.), так і закордонних науковців (Д. Блейка, Ф. Вуда, Є. Брігхем, Глена А. Велша, Деніела Г. Шорта та ін.).

Формування цілі статті. Метою статті є виявлення проблем, пов'язаних з розвитком системи безготівкових розрахунків у народному господарстві, визначення принципів ефективної системи безготівкових розрахунків щоб безготівкові розрахунки максимально сприяли прискоренню народногосподарського обороту.

Виклад основного матеріалу. Для здійснення будь-якої господарської операції підприємство повинно здійснити розрахунки з іншим підприємством, найшвидший тип розрахунків між юридичними та фізичними особами – безготівкові. Банк в цих розрахунках виступає як посередник між клієнтами, що здійснюють платежі.

Безготівкові розрахунки – це переказування певної суми коштів із рахунків платників на рахунки одержувачів, а також переказування з доручення підприємств, внесених ними готівкою коштів до каси банку на рахунки одержувачів.

Безготівкові розрахунки в своїй цілісності формують певну систему. Система безготівкових розрахунків є складовою загальної національної грошової системи. В ході становлення ринкових відносин і відповідної трансформації грошової сфери економіки посилюється значення і роль безготівкових розрахунків як важливого самостійного відособленого об'єкта економічних відносин, а відповідно й окремого дослідження економічної науки.

Завдання економічної науки полягає в тому, щоб науково відображаючи й обґрунтовуючи практику безготівкових рахунків, одночасно впливати на неї, виробляти правильні прикладні рекомендації щодо вдосконалення і раціональної зміни системи безготівкових розрахунків.

Одна з актуальних наукових проблем - визначення структурно - функціональних компонентів системи безготівкових розрахунків, подано на рис 1.

Рис 1. Структурно - функціональні компоненти системи безготівкових розрахунків

Оскільки безготівкові розрахунки мають вирішальне значення у здійсненні народногосподарського обороту, необхідний контроль за станом розрахунків, законністю проведення грошових операцій, правильним оформленням розрахункових документів та вчасністю їх проходження.

У сучасних умовах досить чітко проявилися основні проблеми подальшого розвитку системи безготівкових розрахунків у народному господарстві України:

— оптимізація форми і способів безготівкових розрахунків, їх організації; вибір більш раціональних у певних економічних умовах форм розрахунків, якій давали б найбільший ефект;

— підвищення самостійності господарських суб'єктів за умови доскональної організації і здійснення безготівкових розрахунків у господарському обороті, грошова відповідальність підприємств недоодержанням грошових коштів після відправлення товарів чи надання послуг вимагає, щоб ці ж підприємства мали право вільно діяти в сфері безготівкового обігу;

— постійний пошук нових механізмів організації безготівкових розрахунків, які дозволили б на економічній основі подолати кризові явища і процеси в грошовій сфері.

Система безготівкових розрахунків має бути найтіснішим чином пов'язана з реальним товарним оборотом. Тільки за такої умови забезпечуватиметься безперервний кругообіг коштів господарських суб'єктів і, як результат, розвиватиметься та якісно вдосконалюватиметься виробництво.

Народногосподарське значення безготівкових розрахунків полягає у прискоренні обігу грошових і фінансових коштів, забезпеченні в максимально короткий час грошової компенсації виробникам - власникам поставленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг. Прискорення міжгосподарських розрахунків важливе як з мікро-, так із макроекономічної точок зору.

Для створення ефективної системи безготівкових розрахунків принципове значення має правильне визначення її принципів - основних нормативних положень, якими слід керуватися, щоб безготівкові розрахунки максимально сприяли прискоренню народногосподарського обороту.

Виділяються такі основні принципи організації безготівкових розрахунків:

1. Грошові кошти всіх господарських суб'єктів (як власні, так і залучені) підлягають обов'язковому зберіганню на розрахункових, поточних та інших рахунках в установах банків. При кризовому стані економіки недотримання цього принципу призводить до відтоку грошей з легальних каналів грошового обороту і, як наслідок, до посилення тіньового характеру економіки.

2. Грошові розрахунки і платежі підприємств (організацій) усіх форм власності здійснюється через установи банків, як правило, в безготівковому порядку за документами, що передбачені правилами проведення цих розрахунків. Готівкові розрахунки характерні лише для невеликих за сумою міжгосподарських платежів і обмежених витрат на внутрігосподарські потреби. В кризовій економіці здійснення розрахунків між господарськими суб'єктами готівкою (а часто й валютною іноземних держав), минаючи

установи банків і поза їхнім контролем, посилює нелегальний режим функціонування багатьох підприємств і організацій, призводять до розширення дефіциту реальних “живих” грошових коштів.

3. Розрахунки з покупцями за товарно-матеріальні цінності і послуги проводяться, як правило, після відпуску продукції або надання послуг. Максимальне наближення моменту проведення платежу до терміну відпуску товарів - необхідна умова забезпечення економічності безготівкових платежів. Проведення оплати товарів і послуг після їх відвантаження (відпускання, надання) без затримки платежу свідчить про високу платоспроможність підприємств і ефективну платіжну та договірну дисципліну в народногосподарському обороті країни.

4. Платежі за товари і послуги з рахунка підприємства здійснюються, як правило, за згодою (акцептом) платника (власника рахунка) після перевірки виконання постачальником договірних умов. У разі порушення умов договору платник може відмовитися від оплати розрахункових документів, про що повідомляє постачальника у порядку і в терміни, непередбачені договором. Цей принцип організації безготівкових розрахунків відображає основоположну роль споживача (покупця) в системі ринкових відносин.

5. Безготівкові розрахунки проводяться за рахунок і в межах коштів, що є на рахунку платника, або його права на одержання кредиту (банківського чи комерційного). Якщо на рахунку покупець немає достатніх грошових коштів, платежі не можуть бути здійснені в принципі “Не постачати, не маючи гарантій оплати” - правило ринкових відносин. Банком відкривається і обслуговується картотека неоплачених вчасно розрахункових документів. Платежі проводяться в міру надходження грошових коштів на рахунок платника.

6. Зарахування коштів на рахунок одержувача відбувається після списання відповідних грошових сум з рахунка платника. Банк зобов'язаний проконтролювати ці рахунки, щоб попередити зловживання, що мають місце під час оплати безтоварних документів. Якщо буде встановлено факт подання в банк безтоварних розрахункових документів, то банк зобов'язаний стягнути штраф з підприємства (організації), яке виписало такий документ.

7. Постачальники і покупці (споживачі) мають право вільного вибору форми безготівкових розрахунків і способу платежу, що узгоджується при укладанні договорів поставок або договорів підяду. Банк не втручається у договірні відносини та вибір форм розрахунків і способу платежу. Платники й одержувачі коштів контролюють вчасне проведення розрахунків і претензій, що виникають, розглядають їх у встановленому претензійно-позовному порядку без участі банківських установ. Необхідним є використання більш раціональних форм і способів безготівкових розрахунків у даних фінансово-господарських умовах.

Специфіка прояву принципів організації безготівкових розрахунків у вітчизняній економіці виражається лише несприятливими кризовими умовами господарювання.

Недотримання принципів організації безготівкових розрахунків призводить до кризи всієї системи розрахунків (платіжної кризи).

В умовах платіжної кризи розширюється практика застосування такого неринкового способу розрахунків, як бартерні угоди, тобто взаємні товарообмінні операції з передачею права власності на товари (натуральний обмін) без грошових розрахунків. Бартерні операції - це форми натурального заліку взаємних вимог.

У сучасній кризовій економіці України на перший план виходить такий спосіб платежу, як - попередня оплата (гроші перераховуються одержувачеві до відвантаження товарів) на відміну від оплати фактично відвантажених товарів і наданих послуг.

Спосіб попередньої оплати підкреслює аномальність економічних відносин, що існують у вітчизняній економіці, не дає можливість на ділі оптимізувати економічні інтереси суб'єктів системи безготівкових розрахунків. Порядок попередньої оплати товарно-матеріальних цінностей та послуг застосовується як санкція відносно неплатоспроможних покупців (несправних платників). Нормативними актами (чи договором) передбачаються максимальні терміни від дня отримання оплати (як правило не пізніше 3-х робочих днів), коли продавець (виробник) повинен відвантажити (вивезти, надати) оплачені товари і послуги покупцеві (замовнику).

Нормалізація системи безготівкових розрахунків сприятиме становленню нормальних ринкових відносин. Проблема органічного зв'язку системи безготівкових розрахунків з ринковим середовищем, що формуються у вітчизняному народному господарстві, набуває сьогодні особливої актуальності.

Література

1. Закон України " Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. №996-XIV.
2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена Постановою НБУ від 29.03.01 р.
3. «Бухгалтерський фінансовий облік» [Текст] підручник для студентів за ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. – 6-те вид., Житомир:ПП «Рута», 2005.-756с.
4. Пушкар М.С. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні: [Текст] -Тернопіль: Лілея, 2000.-106с.
5. Хендриксен Э.Е., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета [Текст]: Пер. с англ./Под. ред. проф. Я.В. Соколова.- М.: Финансы и статистика, 1997.-576 с.